

UDK: 811.163.4'374(497.16)

Stručni rad

Čedomir DRAŠKOVIĆ (Cetinje)

**NJEGUŠKI RJEČNIK,
IZVORNOM STRUKTUROM – KA JEZIČKOME ORIGINALU**

(Dušan Otašević, *Njeguški rječnik*,

Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica 2012)

U izdanju Instituta za crnogorski jezik i književnost objavljena je knjiga *Njeguški rječnik* Dušana Otaševića, kao druga knjiga Biblioteke *Lexicographia* ovog već veoma renomiranog izdavača naučne literature u Crnoj Gori. Na kraju knjige, u Napomeni urednika (urednici: dr Adnan Čirgić i Jelena Šušanj), ukratko je predložen istorijat rukopisa: „Knjiga *Njeguški rječnik* posljednje je djelo dr Dušana Otaševića, njeguškoga naučnika koji je živio i radio u Sarajevu. Neposredno pred smrt autor nam je poslao rukopis ove knjige uz molbu da ga publikujemo jer mu je narušeno zdravlje onemogućilo dalje staranje o njoj. Djelo je nastalo kao plod entuzijazma Dušana Otaševića, koji je pripadao drugoj struci (istoriografiji i muzeologiji), a ovim je želio vratiti dug rodnim Njegušima“. U tome mu je suštinski pomogao urednik, koji je (uz stvaranje materijalnih i tehničkih uslova za publikovanje rukopisa) – svaku riječ u Rječniku akcentovao, udahnuo joj dušu.

Ključne riječi: *njeguški govor, crnogorski jezik, leksikografija*

U izdanju Instituta za crnogorski jezik i književnost objavljena je knjiga *Njeguški rječnik* Dušana Otaševića, kao druga knjiga Biblioteke *Lexicographia* ovog već veoma renomiranog izdavača naučne literature u Crnoj Gori (koji radi tek tri godine). Na kraju knjige, u Napomeni urednika (urednici: dr Adnan Čirgić i Jelena Šušanj), ukratko je predložen istorijat rukopisa: „Knjiga *Njeguški rječnik* posljednje je djelo dr Dušana Otaševića, njeguškoga naučnika koji je živio i radio u Sarajevu. Neposredno pred smrt autor nam je poslao rukopis ove knjige uz molbu da ga publikujemo jer mu je narušeno zdravlje onemogućilo dalje staranje o njoj. Djelo je nastalo kao plod entuzijazma Dušana Otaševića, koji je pripadao drugoj struci (istoriografiji i muzeo-

logiji), a ovim je želio vratiti dug rodnim Njegušima“. U tome mu je suštinski pomogao urednik, koji je (uz stvaranje materijalnih i tehničkih uslova za publikovanje rukopisa) – svaku riječ u Rječniku akcentovao, udahnuo joj dušu.

Suštinski, skromnost je najsigurniji znak ljudskoga dostojanstva. Dr Dušan Otašević prevashodno je ličnost u tome formatu – koji je iz odaljenoga horizonta stalno mu boravka, bio trajno zagledan u rodnu grud, istraživački opservirajući i kao zahvalni potomak, i kao narativni historiografski hroničar i analitičar. Riječ je o glavnome Otaševićevu djelu *Njeguši kroz vrijeme* (Podgorica, 1999), zamašnoj monografiji koja se kompleksno bavi njeguškom regijom još od prve polovine XIV vijeka, od vremena Balšića, odnosno prvoga pomena Njeguša (prvobitnog Ledineca, ili „lužina“, koji su predstavljali kotorske feudalne pošede (kroz koje je – do drastičnih tektonskih poremećaja – tekao potok Nelgoše, po kojemu su kasnije dobili današnji naziv). O nešto kasnijem političkom i kulturno-istorijskom, pa shodno tome i suštinskom konstituisanju njeguškoga plemena, koje je zbog blizine Kotora sve više poprimalo osobeniji stil života, temeljen na bogatijem iskustvu, na racionalnijem odnosu prema realnim društvenim izazovima, na bržem i mudrijem prilagođavanju, što je postupno stvaralo bolje i bogatije uslove za život – dr Otašević izlaže postupno i razučeno. S tim u vezi, kompleksna upitanost njegova naučno-istraživačkoga postupka ogleđa se i u činjenici da se u posebnom poglavlju ove knjige bavio *Govorom Njeguša*, odnosno izvornim jezikom zavičaja kao najvažnijim sadržajem za čuvanje i trajno oblikovanje bića narodnoga. Neovisno koliko se zvanično nije udubljavao u noviju imperijalnu prinudu po Crnoj Gori – jezičku i vjersku – iako formalno sekularnoj i građanskoj državi!?

Iako suštinski nije bio lingvističkoga obrazovanja, Dušan Otašević je spontano ošćeo značaj zavičajnoga narodnog govora – kao prirodnoga sublimata narodne duše, i nosećega dijela njeguškog, a samim tim i crnogorskoga sistema kulturne vrijednosti – o čemu svjedoči ova njegova knjiga. Prevladala je savjest i maniri razborita i dobronamjerna čovjeka i autora.

Poslije nekoliko standardizacija i kodifikacija na liniji srpskoga jezičkog etnocentrizma Karadžić-Daničić-Belić – jeziku kao izvornome dijelu sistema vrijednosti mora se pristupati postupno: počev od neposrednih terenskih jezičkih istraživanja. S tim u vezi, da bi se odgovorno razmišljalo o autentičnoj crnogorskoj kulturnoj i istorijskoj tradiciji, treba se podšetiti posebno sadržajnih i kulturološki značajnih saznanja i stavova neutralnih stranaca, kao na pr. Endrjua Arčibalda Pejtona, Engleza, koji je neposredno po štampanju *Gorskoga vijenca* (1847) – iste godine preveo jedan broj stihova toga Njeguševa remek-djela – i propratno komentarisao: „Gorski vijenac je pisan snažnim jezikom, s obiljem metafora – koje se ponekad uzdižu do genijalnosti“.

Poslije gotovo dvovjekovnoga političkog genocida prema crnogorskoj kulturi, posebno jeziku, i dalje su nepristrasni strani stručnjaci uočavali (nekim čudom) pretrajali crnogorski jezički potencijal, imajući u vidu „mnoge lekseme i (slični) endemični crnogorski jezički materijal“ (Marko Snoj, Slovenija). Ili, po svojevremenome sudu (1984) poznatoga hrvatskog lingvističkog autoriteta Dalibora Brozovića: „Čim otvori usta, odmah prepoznamo Crnogorca i razlikujemo ga od svih drugih, pa i Crnogorca novoštokavca od drugih novoštokavaca“.

Da je bilo poštenoga, istinoljubivoga bavljenja naukom i (sljedstveno tome) nepolitizovanoga obrazovanja, već bi i „vrapci trebali da znaju“ – kako su od jedinstvenoga, sistemskoga staroslovenskog jezika nastajali naredni etno-lingvistički procesi. Od sve više modificovanih govornih jezika južno-slovenskih naroda, preko njihovih administrativnih prilagođavanja, zatim sljedećih slojeva prepisivačke djelatnosti i usmene narodne književnosti, do savremenijih im literarnih ostvarenja. U tome sazvežđu se jasno, i veoma davno počeo izdvajati i formirati crnogorski jezik kao socio-lingvistička, odnosno etno-lingvistička i kulturološki osobena varijanta štokavskog sistema. Ko objektivno može osporavati činjenicu da jezik Petra I i Njegoša (i kasnijih klasika crnogorske književnosti) nije posebna i autohtona jezička varijanta!? No, duga silina falsifikovanja crnogorske svijesti bila je usredsređena (prije svega) na nacionalno negiranje kulture, i to primarno crnogorskoga jezika i crnogorske crkve. Zbog toga je došlo do programiranoga uproščavanja i okoštavanja narodnoga jezika, njegova reduciranja i dekadentnoga minimiziranja i marginalizovanja. Zbog toga i knjiga *Njeguški rječnik* D. Otaševića upućuje na grku istinu da je u crnogorskoj kulturi i nauci, pa samim tim i ukupnoj društvenoj demokratiji – obmana najrasprostranjenija disciplina! Zvanično, svi kliču Evropi, i licemjerno se zaklinju u njene standarde, dok po pitanju osnovnih ljudskih prava i dalje tavorimo i ispaštamo u sumornoj i dobro poznatoj „balkanskoj krčmi“. Već je i populacija s psihotičnim devijacijama izvjesna na demokratskome horizontu, dok vjernici i poštovaoci Crnogorske pravoslavne crkve ne mogu do svojih istorijskih prava i svoje cjelokupne imovine po Crnoj Gori!? Sličan je kontinuitet neodgovornosti zvanične Crne Gore, i njen nedorastao vodeći personalitet, posebno u kulturi i nauci – zbog čega ispašta najvažniji kulturni i društveni kapital, crnogorski jezik! Na drugoj strani, civilizovanost objektivno daleke nam Evrope, između ostaloga, počiva i na suprotnim reprezentnim kulturnim podacima, npr.: početkom XIX vijeka Evropa je imala ukupno 15 jezika: stotinu godina kasnije već ih je bilo tridesetak, a poslije Drugoga svjetskog rata čak pedeset!

Zar i nastrana politička činjenica, kojom se Njegoševo djelo „kalemi“ na neki „arhaični“, lokalni i rudimentarni „cetinjsko-njeguški govor“ (kako je

to „naučno“ obrazlagao vodeći savremeni srpski lingvista, akademik SANU, A. Mladenović – koji je za bavljenje Njegošem svojevremeno dobio (čak!) i državnu nagradu Crne Gore, Trinaestojulsku), prosto ne vape ovakve i slične knjige. Poput Otaševićeve, ili prije toga objavljene (2009) slične knjige dr Adnana Čirgića *Rječnik njeguškoga govora*. I još nekih, sličnih ovovremenih naslova, prije svega u produkciji Instituta za crnogorski jezik i književnost (vezano za jezičke osobenosti Bara, Rožaja, Podgorice, zatim ostaloga dijela širega cetinjskog zaleđa i sl.). Koje će (uz nastavak ove aktivnosti – skupljanja pretrajalih riječi crnogorske leksike, i sa korišćenjem ranijih kanalisanih izvora i kumulacija lingvističkih (kao nacionalnog i državnog crnogorskog kulturnog nasljeđa) – neminovno doživljavati naučnu sintezu. Na takav postupak čeka i već mnogo objavljenih priloga u brojnim knjigama, najčešće imenovanih kao „Rječnik manje poznatih riječi“; ili su posebno velike leksičke „košnice“ ostajale pripremljene ali i nepublikovane kao odgovarajuće jezičke riznice, sakupljane od strane značajnih pojedinaca, poput Andrije Jovičevića, dr Pera Šoća, i drugih. Odnosno, crnogorske stručnjake čeka mnogo posla: detaljna valorizaciju lingvističkoga nasljeđa i neophodna, prateća stručna tumačenja: semantička i semiziološka, i etimološka; zatim ekspertize – fonetske, morfološke, sintaksičke... U daljem procesu, sve to analitički (tj. kritički) treba propratiti u djelima vodećih pisaca s crnogorskog prostora, shodno njihovim jezičkim i vremenskim koordinatama. Da se ne bi dešavali takvi apsurdni (bez kritičkog komentara, prije svega) – po kojemu je „naš standardni jezik“ – kao književni alat i naratološka infrastruktura – kod mnogih, bolje reći listom crnogorskih pisaca lingvistički bliži Milovanu Glišiću i Janku Veselinoviću, nego recimo Laliću, Ljubiši, Miljanovu, Njegošu (na to je prije desetak godina upozorio poznati slavista, dr Vuk Minić). Jedino takvim kompleksnim pristupom možemo revitalizovali našu smušenu i dezorijentisanu kulturu i nauku, i učiniti je odgovornom i održivom, odnosno humanom i operativnom društvenom kategorijom.

Prljava matica propadanja i nestajanja nadvija opasnost za nestanak „preko 4.000 narječja različitih narodnosti naše planete“, kaže se u nedavno objelodanjenom naučnom alarmu s Lajpciškog univerziteta. Razlog je u osnovi jednostavan: površnost i neodgovornost – i suprotstavljena velika snaga primitivizma! Znači, i jednih i drugih, i tlačenih i tlačitelja!

Umjesto dosadašnjega jezikoslovlja u službi politike, treba se vraćati originalu – jeziku kao najubjedljivijoj crnogorskoj kulturnoj i društvenoj determinanti. *Njeguški rječnik* dr Dušana Otaševića jedna je od vrijednih stepenica na putu duhovnoga povratka sopstvenom istorijskom prostoru, i našoj kulturnoj baštini. Koja je čak i Vuku Karadžiću u osnovu bila realnost, o čemu svjedoči njegov put u Crnu Goru 1841. godine, kad je s Ljudevitom Gajem

i Antunom Mažuranićem (bratom Ivana Mažuranića) posetio Cetinje i Crnu Goru – prevashodno se „interesujući za upoznavanje raznih dijalekata ilirskog jezika“. Dakle, jezika koji Vuku kao zahuktalom srpskom reformatoru – još uvijek nije bio srpski, nego jedna od varijanti tada aktuelnog ilirskog, odnosno južnoslovenskog – konkretno crnogorskoga jezika.

Otkrivanje temelja ne znači automatski i njegovo ponovno i automatsko funkcionalizovanje. Da li – i koliko – se sadržajem ove knjige pokazuje, prije svega, neka bivša leksička panorama iz dominantno leksičkoga sloja njeguškog kraja: izuzeta iz politizovanoga procesa školovanja, stihijnosti urbanizacije, i politički-strukovnog drila nasilno nametnutih tuđinskih stručnih kodifikacija? Zatim, koliko je – i odakle su – u njeguškome govoru tzv. tuđice i posuđenice, i da li one imaju mogućnost slovenske alternative? Dalje, da li je kod Otaševića prisutan previd da u leksičkome podneblju Njeguša nema turcizama? Ili, koliko je aktuelna njeguška leksika zastupljena (recimo) u Njegoševim djelima, itd. Ukratko, sve su to pitanja za kompleksnija buduća istraživanja. Od etnološkoga i dijalektološkoga problematizovanja, do etimološkoga i toponomastičkoga proučavanja, i suptilnih kulturoloških i stručnih analiza. Da bismo se (prioritetno i sa suštinskim razlogom) – argumentovano i s uvjerljivom naučnom istinom ograđivali od degutantnoga ideologizovanja sveprisutne erdeljanovićeštine i njenih brojnih trabanata i nastavljača po Crnoj Gori, čija formalna nauka volšebno sune, bolje reći iracionalno i nemušto surdukne i u dubine srednjega vijeka, i onda potpuno paušalno, a kobajagi precizno izgusla željene podatke, kao one o naseljavanju Njeguša (kao da je to bio prostor zaludnje regije i neartikulisane pustopoljine, a ne zaleđe dinamičnoga Kotora, i atraktivna zona interesovanja agresivnih zetskih feudalaca): „Od 442 porodice – 67 je zečanskog porijekla; 297 je iz Bosne i Hercegovine; 16 iz Raške; 8 iz Brda, i 53 iz drugih crnogorskih krajeva“. Sve navodno naučno, čak i očigledno, a u suštini proizvoljno izmaštano i izmanipulisano kao u najbizarnijim crtanim filmovima.

Na sličnoj površnosti i trivijalnosti u Crnoj Gori i dalje (i zvanično i nezvanično) pluta tradicionalna srpska, i davno improvizovana srpsko-hrvatska jezička taraba, koja se politički (i kao formalni izraz demokratije) u zadnje vrijeme može baštiniti i crnogorskom. Pošto je, kažu, to i „krležijanski“, s obzirom na to da je o tome svojevremeno ovaj književni bard načelno opservirao: „Lingvistički gledano to je jedan jezik, koji svaki narod ima pravo da zove svojim imenom“. Kao da to ne zna svaki odgovorni intelektualac odgovarajuće struke, i kao da je dovoljno (trenutno nekako ostvareno) samo demokratsko, tj. političko pravo na sopstveno lingvističko imenovanje ma-lobrojnog i u dugom kontinuitetu kulturno degradiranog crnogorskog nacija? U odnosu na taj (čak!) eto i krležijanski „jedan jezik“ (kao izvorni i

sistemske), koji se još od vremena staroslovenoga stadijuma – počeo granati, od vremena nastajanja *Miroslavljeva jevanđelja*, odnosno izražajnih razlika njegovih skriptora Versameleona i Grigorija. Ipak, to i dalje ne smeta mnogim literatama crnogorske provincije – kao utreniranim književnim SH-esovcima – da arogantno i bučno zaziru i distanciraju se od najvrjednijega dijela crnogorskoga jezičkog nasljeđa. Kao da su spregnuti s tradicionalnim batinašima crnogorskoga jezika, i satrapima njegove izvornosti, jezgrovitosti i snažne metaforičnosti, nekad zasnovane i na obilju sinonima. Uglavnom, i dalje prepuštajući nestajanje i zaboravu, faktički gurajući najbolji dio crnogorskoga jezičkog i književnog nasljeđa u „arhaizme“ i „neudobne riječi“, ili (čak!) u „degenerativne plemenske jezičke izopačenosti“!? Kao da suštinska ujdurma unisonih, tragičnih „ujedinitelja“ iz 1918. i dalje samo formalno ne dobija podršku?

Naravno, jedino je rješenje da svako profesionalno radi ono zašto ima potrebne reference, a autentični kulturni procesi (poput prirodnoga sistema odabira) – dugoročno će odlučiti o budućnosti crnogorskoga jezika. Na stručnjacima Instituta za crnogorski jezik i književnost (i njihovim saradnicima) je da obezbijede stručni nivo i lingvističku infrastrukturu za zvanično funkcionisanje standardnoga crnogorskoga jezika (rječnik, gramatiku, pravopis i sl.). A književne i ostale bundžije iz Crne Gore neka pišu na nivou sopstvene savjesti i stečenoga obrazovanja: na zvaničnome crnogorskom ili nazovi crnogorskome, ili na srpskome, hrvatskome, bošnjačkome. Možda i na svakom ponešto, u duhu već viđenih autorskih sloboda i njihove čaršijsko-anacionalne mimikrije. Bliže rečeno, zarad obezbjeđivanja što šire medijske i tržišne promidžbe! Odnosno, vrijeme će pokazati da li će crnogorski jezik postati to što bi trebao biti: kulturna i sistemske prihvaćena „kuća bitka“ nacionalna i državna, crnogorska. Ili će funkcionisati kao uvezeni operativni sistem za tekuću komunikaciju, i neophodni dio ukupne političke i tehničke infrastrukture društva.

Čedomir DRAŠKOVIĆ

**NJEGUŠI'S DICTIONARY:
TO LINGUISTIC ORIGINALITY THROUGH A SOURCE STRUCTURE**
(Dušan Otašević, *Njeguši's Dictionary*,
Institute for Montenegrin Language and Literature, Podgorica 2012)

Njeguši's Dictionary by Dušan Otašević was published by the Institute for Montenegrin Language and Literature, as the second book within *Lexicographia* library of this already renowned publisher of scientific literature in Montenegro. At the end of the book, in the editors note (editors: Dr. Adnan Čirgić and Jelena Šušanj), the history of the manuscript is briefly presented: "The book *Njeguši's Dictionary* is the last work of Dr. Dušan Otašević, *Njeguši's* scientist who lived and worked in Sarajevo. Shortly before his death, the author sent us the manuscript of the book asking us to publish it as his poor health prevented him from taking further care about it. The book was created as the result of enthusiasm of Dušan Otašević, who belonged to another profession (historiography and museology), but who wanted to repay his debt to *Njeguši*, his birthplace. In this effort, he was greatly assisted by the editor, who (in addition to creating the material and technical conditions for the publication of the manuscript), accented each word in the dictionary, breathing in a new soul in *Njeguši's Dictionary*.

Key words: *Njeguši's speech pattern, Montenegrin language, lexicography*